

تبیین مسئولیت بین المللی جنایات عربستان در یمن در پرتو قواعد کمیسیون حقوق بین الملل

مصطفی سراجی^۱، سید محمد آوالی^۲

^۱ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس (نویسنده مسول)

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل دانشگاه پیام نور مرکز بین المللی عسلویه

چکیده

با بررسی تعریف تجاوز و اقدامات تجاوزکارانه در قطعنامه ۳۳۱۴، شناخت جرایم مهم بین المللی مانند جنایات نسل کشی، جنایات ضد بشریت، جنایات جنگی و جنایات تجاوز و مصادیق آنها، ضمانت اجرای حقوق جنگ (کیفری و مدنی) و آگاهی از تاریخچه حمله نظامی کشور عربستان و ائتلاف آن به یمن، و همچنین آمار جنایات و نقض کنوانسیون ها و اسناد حقوق بشری می توان مسئولیت بین المللی دولت متجاوز را به دلیل اعمال متخلفانه و جنایات ارتكابی بر اساس اصول و مواد کمیسیون حقوق بین الملل محکوم و در دیوان کیفری بین المللی تعقیب و سرانجام ملزم به جبران خسارات وارده ناشی از اقدامات مجرمانه و تجاوزکارانه نمود.

واژه‌های کلیدی: جرایم بین المللی، مسئولیت بین المللی، دیوان کیفری بین المللی، کمیسیون حقوق بین الملل.

مقدمه

قواعد مسئولیت در ردیف قواعد ثانویه قرار دارند و موضوعاتی چون نقض تعهد و انتساب آن، آثار و نتایج نقض تعهد و معاذیر آن را تنظیم می کنند. به موجب بند الف ماده ۱۳ منشور ملل متحد و قطعنامه ذیربط مجمع عمومی، وظیفه تدوین و توسعه تدریجی حقوق بین الملل بر عهده کمیسیون حقوق بین الملل قرار گرفت و تدوین قواعد مسئولیت بین المللی جزء مسائل مهمی بود که در برنامه کاری کمیسیون قرار گرفت که نهایتاً پس از ۵۰ سال به نتیجه رسید. مواد این کمیسیون بر قواعد ثانویه یعنی مسئولیت بین المللی دولت که ناشی از عمل متخلفانه آن است تاکید دارد. این عمل ممکن است شامل یک یا چند فعل یا ترک فعل یا ترکیبی از آن دو باشد. مثلاً مداخله نظامی عربستان در ۲۶ مارس ۲۰۱۵ میلادی یک عمل متخلفانه بین المللی است و با توجه به قاعده آمره منع توسل به زور یک حمله نامشروع و تجاوز به کشور مستقل یمن است. و طبق مواد ۱ و ۳ قطعنامه ۳۳۱۴ سال ۱۹۷۴ مربوط به تعریف تجاوز اقدامی تجاوزکارانه محسوب می شود. اقدامی که طبق ماده ۳۴ کمیسیون حقوق بین الملل دولت متجاوز را به جبران کامل زیان ناشی از آن ملزم می نماید. عربستان سعودی که در روز ۲۳ مارس ضمن افزایش تعداد نیروهای نظامی خود در مرزهای با یمن، منصور هادی را رئیس جمهور مشروع یمن اعلام و به بهانه درخواست او با تشکیل ائتلاف از روز ۲۶ مارس با هدف آنچه که بازگرداندن مشروعیت به یمن عنوان شد، عملیات موسوم به «طوفان قاطع» را علیه یمن و انصارالله آغاز کرد. و علی رغم تاکید منشور ملل متحد بر جلوگیری و بر طرف کردن تهدیدات علیه صلح و متوقف ساختن هر گونه عمل تجاوز و نیز منع کشورها از تهدید به زور یا استعمال آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری، شورای امنیت در قطعنامه ۲۲۱۶ نیز تلاش نموده است که به آن مشروعیت ببخشد. در مقدمه همین قطعنامه، شورای امنیت به نامه‌ای که ۲۴ مارس ۲۰۱۵- از سوی منصور هادی، (رئیس جمهور مستعفی یمن) خطاب به رئیس این شورا صادر شده، استناد کرده و بر مبنای آن گفته است که دخالت نظامی بر مبنای یک درخواست قانونی بوده که صورت گرفته است. (سعدالله، زارعی، «انقلاب مردمی یمن و قطعنامه شورای امنیت»، خبرگزاری موج، ۹۴/۱/۲۹).

در این مقاله سعی شده با بررسی روند تحولات قاعده منع توسل به زور و تحریم جنگ و ضمانت اجرای آن، مفهوم تجاوز در قطعنامه ۳۳۱۴، اعمال تجاوزکارانه، مسئولیت متجاوز (بخش اول) و با شناخت کافی از پیشینه تجاوز عربستان، آمار جنایات و نقض حقوق بشر در یمن، محکومیت جنایات و انواع آن، ضمانت اجرای حقوق جنگ (بخش دوم)، بتوان بر اساس اصول و قواعد کمیسیون و سایر اسناد حقوق بشری مسئولیت بین المللی دولت متجاوز را محرز و به جبران کامل خسارات ملزم نمود. در نتیجه جنایات و حملات خود را علیه مردم بی گناه یمن متوقف کند و عوامل این کشتار در محاکم بین المللی محاکمه گردند و حتی در صورت لزوم تضمینات مناسبی برای عدم تکرار آن ارائه دهند.

بخش اول: روند تحولات قاعده منع توسل به زور و تحریم جنگ

یکی از اصول اساسی حقوق بین الملل معاصر، تحریم جنگ و منع توسل به زور است. جنگ و توسل به زور که در گذشته و به لحاظ حقوق بین الملل کلاسیک، اصل حاکم بر روابط کشورها بوده، امروز همچون عامل مخرب روابط بین الملل و در نتیجه ناقض مقررات حقوق بین الملل شناخته شده است. از زمانهای بسیار دور تا کنون در رابطه با به کار بردن قدرت مسلحانه و توسل به جنگ در مناسبات بین المللی دو نظریه متفاوت و متضاد وجود داشته است: یکی توسل به زور و استعمال قدرت و دیگری منع توسل به زور و تحریم جنگ. تلقی شده است آنچه مسلم است مبنای عملکرد کشورها همراه با تحولی از سمت توسل به زور به سوی عدم توسل به زور و تحریم جنگ به منزله اصل و قاعده بنیادین تلقی شده است. تحقق کامل این قاعده، موفقیت کاملاً جدید بشریت و محصول یک تحول دراز مدت و تدریجی بوده است. مقاطع این تحول به این شرح قابل بررسی است:

- ۱- حیات جامعه ملل
- ۲- نظام سازمان ملل متحد

مبحث اول : دوران حیات جامعه ملل

دوران حیات جامعه ملل مرحله تحول بسیار اساسی در مفهوم عدم توسل به زور و تحریم جنگ است. زیرا قبل از جامعه ملل، جنگ آیین مشروع در حقوق بین الملل محسوب می شد. اما از زمان میثاق جامعه ملل و به دنبال آن معاهدات لوکارنو مخصوصا میثاق بریان کلوق حقوق موضوعه به ممنوعیت توسل به زور و تحریم جنگ متمایل شد.

بند اول : میثاق جامعه ملل و مفهوم عدم توسل به زور

میثاق تنها یک محکومیت «نسی» جنگ را شامل بود و این نسبت از مقدمه آن آشکار می شد: « پذیرفتن برخی تعهدات مبنی بر عدم توسل به جنگ » میثاق کشورهای عضو را متعهد ساخته بود تا در موارد زیر از توسل مسلحانه به زور و مبادرت به جنگ پرهیز کنند:

(۱) در صورتی که میان آنها اختلافی بروز کند که احتمال قطع روابط به واسطه آن ممکن باشد، آنها اختلاف مزبور را به آیین داورى یا قضائى و یا به رسیدگی شورا رجوع دهند. توسل به جنگ قبل از انقضاء یک مهلت سه ماهه پس از تصمیم داورى یا قضائى و یا گزارش شورا ممنوع است.

تصمیم داورى یا قضائى باید در یک مدت معقول اتخاذ شود و گزارش شورا ظرف یک مهلت شش ماهه تهیه و ارائه خواهد شد (ماده ۱۲). این روش را «استمهال جنگ» می نامند.

«تصور ذهنی نویسندگان میثاق این بود که مهلت نوعی تسکین روحی است و شورا زمان کافی برای تلاش جهت جستجوی راه حل جدید در اختیار خواهد داشت» (دکتر نیایى، ۱۳۵۷، ۱۱۹).

(۲) در صورتی که طرفین اختلاف شیوه داورى یا قضائى را جهت حل اختلاف خود انتخاب کرده باشند باید تصمیمات آن مراجع را با حسن نیت اجرا کنند. مبادرت به جنگ علیه کشوری که به آن تصمیمات تمکین نماید ممنوع می باشد. (بند ۴ ماده ۱۳)

(۳) هرگاه گزارش شورا به انفاق آرا پذیرفته شود (رای طرفین اختلاف، محاسبه نمی شود) اعضای جامعه متعهد می شوند که علیه هیچ یک از طرفین اختلاف که به استنتاجات این گزارش تمکین کرده است متوسل به جنگ نشوند (بند ۶ ماده ۱۵) در مقابل چنانچه گزارش شورا مورد قبول کلیه اعضا، به استثنای نمایندگان طرفین اختلاف، قرار نگیرد، اعضای جامعه حق هر گونه اقدامی را که خود برای حفظ حق و عدالت لازم بدانند خواهند داشت (بند ۷ ماده ۱۵). از جمله این اقدامات حتی ممکن است توسل مسلحانه به زور باشد.

(۴) جنگی که هدف و نتیجه اش لطمه به تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی اعضای جامعه باشد و منجر به تجاوز خارجی شود. در صورت تجاوز، تهدید یا خطر تجاوز، شورا وسایلی را تهیه خواهد کرد تا اجرای این تعهد را تامین کند. (ماده ۱۰)

بند دوم : میثاق جامعه ملل و ضمانت اجرای عدم توسل به زور

درمورد ضمانت اجرای عدم توسل به زور، ماده ۱۶ میثاق نکات اصلی زیر را مطرح می سازد:

(۱) مجازات اقتصادی _ کشوری که مبادرت به یک جنگ غیر قانونی کند مثل آن است که علیه کلیه اعضای جامعه مرتکب یک عمل جنگی شده است. در این صورت کلیه اعضا متعهدند به فوریت اقدامات دسته جمعی علیه او معمول دارند. این اقدامات شامل قطع کلیه روابط تجاری یا مالی، تجاری یا شخصی میان اتباع خودی و کشور متخلف است. عضویت یا عدم عضویت کشور متخلف در جامعه ملل تاثیری نخواهد داشت (بند ۱). شیوه مذکور در واقع نوعی محاصره اقتصادی است.

۲) مجازات نظامی_ شورای جامعه ملل مکلف است علیه کشور متخلف به دولتهای ذینفع توصیه کند تا در تدارک قوای نظامی زمینی، دریائی یا هوائی مورد نیاز شرکت کنند (بند ۲).

۳) مجازات اخراج- جامعه می تواند هر عضوی که به واسطه نقض یک تعهد ناشی از میثاق مقصر شناخته شده است از جامعه اخراج نماید. این اخراج بر اساس آراء کلیه اعضای دیگر جامعه که در شورا نماینده دارند اعلام می شود(بند ۴).

مبحث دوم : نظام سازمان ملل متحد

بند اول : منشور ملل متحد

منشور ملل متحد در جهت حفظ صلح و امنیت بین المللی اقدامات زیر را مقرر می دارد:

« اتخاذ تدابیر دسته جمعی موثر به منظور جلوگیری و از میان بردن تهدید های علیه صلح و متوقف ساختن هر گونه عمل تجاوزکارانه یا سایر اعمال ناقص صلح و فراهم کردن موجبات تنظیم و تصفیه اختلافات یا وضعیت های بین المللی که ممکن است منجر به نقض صلح شوند با وسایل مسالمت آمیز و بر طبق اصل عدالت و حقوق بین الملل». (ماده اول) بر خلاف میثاق بریان - کلوگ که تنها به ممنوعیت کلی هر گونه توسل به زور را مد نظر دارد و اعضای سازمان را ملزم می سازد که در روابط بین المللی میان خود از توسل به تهدید یا اعمال قدرت چه علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشور و هر چه گونه رفتار دیگر که با اهداف ملل متحد مغایر باشد، خودداری کنند(بند ۴ ماده ۲)

بند دوم : تصمیمات مجمع عمومی سازمان ملل

مجمع عمومی سازمان ملل از ابتدای تشکیل تاکنون قطعنامه ها و اعلامیه های متعددی در مورد مسله منع توسل به زور و تحریم جنگ صادر کرده است:

۱)مجمع در سال ۱۹۴۷، طی قطعنامه ای هر گونه تبلیغات جنگی را محکوم کرد و از کشور ها خواست تا گسترش اطلاعات مبین آرزوی کلیه ملل برای صلح را تشویق کنند. (فراسیون، ۱۳۵۴، ۱۱۳) .

۲)در سال ۱۹۴۹، مجمع عمومی از ملت ها خواست که از تهدید به زور و یا استعمال آن بر خلاف منشور ملل متحد و از هر گونه تهدید و یا اقدامی که به استقلال ملتها لطمه زند و یا جنگ های داخلی بر پا می کند خودداری کنند. (فراسیون، ۱۳۵۴، ۱۱۳) .

۳)مجمع در تاریخ ۱۷ نوامبر ۱۹۵۰ در قطعنامه ای تحت عنوان « صلح از طریق عمل » دخالت کشورها را در امور داخلی سایر کشور ها به منظور تغییر حکومت قانونی آنها با تهدید به زور و یا اعمال زور محکوم کرد. (فراسیون، ۱۳۵۴، ۱۱۳) .

۴)مجمع عمومی در سال ۱۹۶۶ مجددا تائید کرد که کشورها می بایستی در روابط بین المللی خود اصل منع تهدید به زور و یا استعمال آن را علیه تمامیت ارضی و یا استقلال سیاسی هر کشوری و یا به هر نحو دیگری که با مقاصد ملل متحد سازگار نیست مراعات کنند و از این رو حمله مسلحانه به وسیله یک کشور علیه کشور دیگر و یا استعمال زور به هر شکل دیگری که با منشور ملل متحد مغایر باشد نقض حقوق بین الملل بشمار می رود. (فراسیون، ۱۳۵۴، ۱۱۳) .

مبحث سوم: قطعنامه ۳۳۱۴ مربوط به تعریف تجاوز

این قطعنامه مشتمل بر ۸ ماده است. عناوین کلی مطالب مشروح در قطعنامه را می توان به این نحو تقسیم کرد: تعریف کلی تجاوز- اعمال تجاوزکارانه - مسئولیت متجاوز

بند اول: تعریف کلی تجاوز

تجاوز عبارت است از کاربرد نیروی مسلح بوسیله یک کشور علیه حاکمیت، تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی کشوری دیگر یا کاربرد آن از دیگر راه های مغایر با منشور ملل متحد، به نحوی که در این تعریف آمده است. «ماده ۱) این ماده اقتباسی از بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد است. با این تفاوت که واژه «حاکمیت» و عبارت «نیروی مسلح» به آن اضافه شده است تا استحکام بیشتری داشته باشد. طبق ماده ۲ قطعنامه «پیشی جستن یک کشور در کاربرد نیروی مسلح مغایر با منشور، نشانه اولیه اقدامی تجاوزکارانه به شمار خواهد آمد، گرچه شورای امنیت طبق منشور می تواند نتیجه بگیرد که احراز وقوع تجاوز با توجه به دیگر شرایط مربوط، از جمله کافی نبودن شدت اقدامات به عمل آمده یا نتایج آن ها، قابل توجیه نمی باشد.» به بیانی دیگر، پیش دستی در به کار گیری نیروی مسلح، تجاوز محسوب نمی شود، بلکه نشانه اولیه عمل تجاوزکارانه است، هر چند شورای امنیت می تواند چنین نتیجه گیرد که احراز وقوع تجاوز حتمی نیست.

بند دوم: اعمال تجاوزکارانه

هر یک از اعمال زیر، هر چند بدون اعلان جنگ صورت گرفته باشد، چنانچه منطبق با مقررات پیش بینی شده در ماده ۲ باشد، یک عمل تجاوزکارانه محسوب می شود. (ماده ۳ و بند های آن):

- ۱) تهاجم یا حمله مسلحانه به قلمرو یک کشور.
- ۲) هرگونه اشغال نظامی، و لو موقت، که ناشی از آن تهاجم یا حمله مسلحانه باشد.
- ۳) هرگونه الحاق جابرانه تمام یا بخشی از قلمرو یک کشور.
- ۴) بمباران یا کاربرد سلاحی علیه کشور دیگر.
- ۵) محاصره بنادر یا سواحل هر کشور بوسیله نیروهای مسلح کشور دیگر.
- ۶) حمله مسلحانه به نیروهای زمینی، دریائی یا هوائی یا ناوهای هوائی و دریائی غیر نظامی یک کشور.
- ۷) استفاده یک کشور از نیروهای مسلح خود در قلمرو کشور هم پیمان، به صورتی که ناقض پیمان میان دو کشور باشد.
- ۸) ادامه حضور نیروهای مسلح یک کشور در سرزمین کشور دیگر پس از انقضاء مدت پیمان مذکور.
- ۹) اجازه یک کشور به کشور دیگر مبنی بر این که سرزمین خود را به منظور انجام عملیات تجاوزکارانه علیه کشوری ثالث در اختیار آن کشور گذارد. بدیهی است چنان چه آن کشور از این مجوز استفاده کند یک تجاوز مضاعف تحقق می یابد.
- ۱۰) اعزام دسته ها، گروه ها، نیروهای نامنظم یا مزدوران مسلح توسط یا از جانب یک کشور جهت انجام عملیات مسلحانه علیه کشور دیگر، مشروط به این که آن عملیات چنان شدید باشد که در زمره ی عملیات فهرست شده مذکور قرار گیرند، یا در گیر شدن قابل ملاحظه کشور مزبور در آن عملیات. طبق ماده ۴ قطعنامه «عملیات بر شمرده شده بالا در برگزیده همه موارد نیست و شورای امنیت می تواند عملیات دیگر را احراز کند که طبق مفاد منشور، تجاوز محسوب شود.» از سوی دیگر «هیچ گونه ملاحظه سیاسی، اقتصادی، نظامی و غیره نمی تواند عمل تجاوز را توجیه کند» (بند ۱ ماده ۵). به علاوه هیچ یک از اعمال تجاوزکارانه مقرر در ماده ۳ نباید به حق ملت ها به ویژه ملت های

زیر سلطه رژیم های استعماری و نژاد پرست یا دیگر شکل های تسلط بیگانه که به زور از حق تعیین سرنوشت، آزادی و استقلال ناشی از منشور محروم شده اند و اعلامیه اصول حقوق بین الملل مربوط به روابط دوستانه و همکاری میان ملت ها برای مبارزه در راه رسیدن به آن هدف ها و در خواست و دریافت پشتیبانی طبق اصول منشور ملل متحد مطابق با اعلامیه بالا، لطمه وارد آورد. (ماده ۷)

بند سوم : مسئولیت متجاوز

جنگ تجاوز کارانه جنایتی علیه صلح بین المللی است در نتیجه موجب مسئولیت بین المللی می شود و هرگونه تصرف ارضی یا امتیاز ویژه ناشی از آن قانونی نیست (بندهای ۲ و ۳ ماده ۵) البته تعیین مسئول یا متجاوز براساس ماده ۳۹ منشور ملل متحد با شورای امنیت است در این رابطه شورا می تواند کمیته یا هیئت خاصی را مأمور بررسی موضوع تجاوز کند .

بخش دوم : پیشینه تجاوز عربستان ، آمار جنایات و نقض حقوق بشر در یمن، محکومیت جنایات و انواع آن ، ضمانت اجرای حقوق جنگ

مبحث اول : پیشینه تجاوز و آغاز جنگ علیه یمن در سال ۲۰۱۵

یمن پس از توافقنامه موسوم به ۲۱ سپتامبر ۲۰۱۴ روزهای پرتنش را پشت سر گذاشت . با این حال، یمن در دو ماه فوریه و مارس ۲۰۱۵ شاهد اتفاقاتی بود که منجر به مداخله نظامی عربستان سعودی به این کشور شد. در فوریه عوض بن مبارک، رئیس دفتر ریاست جمهوری یمن، توسط نیروهای انصارالله به اتهام جاسوسی و توطئه علیه تمامیت ارضی یمن بازداشت شد. درعین حال، عبدربه منصور هادی، رئیس جمهوری موقت، و خالد بحاح، نخست وزیر یمن، با هدف اعمال فشار بر یمن از سمت خود استعفا دادند. اما انصارالله در واکنش به این اقدام که دارای ریشه خارجی نیز بود، بیانیه قانون اساسی را صادر کرد که مطابق آن شورای ریاست جمهوری تشکیل و مجلس نمایندگان یمن نیز منحل می شد. منصور هادی در گام بعدی به شهر عدن فرار کرد و در این شهر که شهری بندری، مرکز یمن جنوبی و دومین شهر بزرگ یمن محسوب می شود، با کمک حامیان عربی خود اقداماتی ضد انصارالله انجام داد و خواستار مداخله نظامی شورای همکاری خلیج فارس در یمن شد. با این حال، یمن از روز ۱۸ تا ۲۵ مارس شاهد چند اتفاق مهم بود که در نهایت منجر به مداخله نظامی ائتلافی که ریاست آنرا عربستان سعودی بر عهده دارد، شد. «عبدالکریم الخیوانی»، نماینده جنبش انصارالله روز ۱۸ مارس ترور شد. روز ۲۰ مارس نیز چند انفجار تروریستی در مساجد حشوحوش و بدر در صنعا، پایتخت یمن، رخ داد که طی آن صدها نفر از نیروها و حامیان انصارالله کشته و زخمی شدند . نیروهای انصارالله نیز در واکنش به این انفجارها، ابتدا به سمت شهر تعز، سومین شهر بزرگ یمن، حرکت کرده و کنترل کامل این شهر و فرودگاه آنرا در اختیار گرفته و توانستند بر ساختمان های دولتی، نظامی و دادگستری شهر تعز تسلط یابند. نیروهای انصارالله پس از کنترل تعز، به سمت شهر عدن که کانون توطئه علیه انصارالله بود و منصور هادی نیز در آنجا حضور داشت، حرکت کرده و روز ۲۵ مارس توانستند کنترل این شهر را نیز در اختیار گیرند. منصور هادی بار دیگر و این بار از عدن فرار و به خارج از یمن گریخت . کنترل انصارالله بر شهر جنوبی و راهبردی عدن به منزله پایان دوران انتقالی منصور هادی و شکست طرح ابتکاری سال ۲۰۱۱ شورای همکاری خلیج فارس بود. از این رو، عربستان سعودی که از مخالفان اصلی به قدرت رسیدن انصارالله و تشکیل دولت مردمی در یمن است از روز ۲۳ مارس نیز تعداد نیروهای نظامی خود در مرزهای با یمن را افزایش داد، منصور هادی را رئیس جمهور مشروع یمن اعلام و از روز ۲۶ مارس با هدف بازگردان مشروعیت به یمن ، عملیات موسوم به «طوفان قاطع» را علیه یمن و انصارالله آغاز کرد . (عمادی ، ۱۳۹۴ ، ۱)

مبحث دوم: آمار جنایات و نقض حقوق بشر در یمن

عربستان و متحدانش از ۱۹ ماه پیش تاکنون یمن را محاصره دریایی، هوایی و زمینی کرده اند و همچنان مناطق مسکونی و مراکز نظامی را بمباران می کنند. محمد علاو "عضو" ائتلاف مدنی ثبت جنایت های تجاوز سعودی" در کنفرانس مطبوعاتی در صنعا ضمن محکوم کردن کشتار مردم یمن خاطرنشان کرد که در حملات تجاوزگران بیمارستانها، مساجد، زندانها، شبکه های تلفن و ایستگاههای برق، گورستانها و قلعه های باستانی نیز هدف قرار گرفته است. دست کم طی دو هفته ابتدایی جنگ ۵۱۹ نفر کشته و ۱۷۰۰ نفر نیز زخمی شدند. سازمان ملل متحد نیز اعلام کرد که امنیت غذایی در یمن به شدت کاهش یافته است و در نتیجه خشونت کنونی بیش از ۱۲ میلیون یمنی از ناامنی غذایی رنج می برند. یونیسف نیز هشدار داد که بحران غذا و سوخت در یمن در حال شدت گرفتن است زیرا کشتی های حامل سوخت و گندم نمی توانند وارد بندر حدیده در غرب یمن شوند. طبق آمار برنامه جهانی غذای ملل متحد (WFP) تنها در شهر عدن از جمعیت یک میلیون نفری این شهر بیش از ۱۰۵ هزار نفر طی دو هفته اول جنگ آواره شدند. یونیسف اعلام کرد طی دو هفته ابتدایی جنگ دست کم ۷۴ کودک کشته و ۴۴ نفر دیگر نیز زخمی شدند. هم چنین با انتشار بیانیه ای در پایگاه اجتماعی خود تاکید کرد سازمان ملل در سال گذشته مستندات زیادی درباره نقض گسترده حقوق کودکان از جانب طرف های درگیر در یمن به دست آورده است و بر اساس آخرین آمارها دست کم ۹۰۰ کودک در سال ۲۰۱۵ در یمن جان باختند که در مقایسه با سال ۲۰۱۴ هفت برابر شده است. سازمان ملل متحد تعداد شهدا و مجروحان تجاوز عربستان به یمن را حدود ۱۱ هزار نفر اعلام کرد. روپرت کلوپل سخنگوی کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد در کنفرانسی خبری در ژنو گفت: از مارس ۲۰۱۵ تا ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۶ در یمن ۴ هزار و ۱۴ نفر از مردم کشته شده اند. وی اعلام کرد: حملات ائتلاف عربی (عربستان و متحدانش) در ماه های اوت و سپتامبر گذشته ۲۷۹ کشته و ۳۳۹ زخمی برجای گذاشت که اکثر آنها غیرنظامی بودند. احمد غلاب "سخنگوی سازمان خانه آزادی اظهار داشت: تجاوز سعودی ها، جنایات جنگی و کشتار جمعی به شمار می آید زیرا حتی بیمارستان ها و مدارس که کودکان در آن مشغول درس خواندن بودند هدف قرار داده، و از اسلحه ممنوعه از جمله بمب خوشه ای استفاده کرده است. سازمان دیده بان حقوق بشر در بیانیه ای تأکید کرد، این بمبهای خوشه ای ساخت آمریکا است، و با وجود ممنوع بودن استفاده از آنها در دنیا، در حملات هوایی ائتلاف عربستان به یمن از این بمبها استفاده می شود و تحلیل تصاویر ماهواره ای نشان می دهد که بمب های خوشه ای در محدوده ۴ تا ۶ روستای واقع در استان صعده فروریخته شده است. محمد المسوری "وکیل دبیرخانه تشکل "خانه قانونی" تأکید کرد که خودروها و تجهیزات آنها هنگام ثبت جنایتهای سعودی ها هدف حمله قرار گرفته است، اما آنها به کار خود برای رسوا کردن عربستان در استفاده از اسلحه ممنوعه ادامه داده اند. علی العاصمی "عضو دفتر سیاسی جنبش انصارالله نیز گفت که هدف از تهیه این گزارش و امثال آن، جمع آوری مستندات رسمی است که پرونده جرم عربستان را تشکیل می دهد و باید به دادگاههای بین المللی ارائه شود. طبق گزارش "روسایا الیوم" سازمان های بین المللی از مدت ها پیش زنگ خطر را درباره فاجعه ای انسانی که بیشتر مردم یمن را تهدید می کند، به صدا در آورده اند. در همین راستا صندوق کودکان سازمان ملل (یونیسف) از کشته شدن ۱۱۶۳ کودک و زخمی شدن ۱۷۳۰ کودک دیگر در تجاوز عربستان به یمن خبر داد. محمد الاسعدی، سخنگوی یونیسف در یمن اعلام کرد که یک میلیون و ۳۰۰ هزار کودک در معرض التهاب شدید دستگاه تنفسی، دو میلیون و ۶۰۰ هزار کودک زیر پنج سال در معرض ابتلا به حصبه اند. ۳۵۰ هزار دانش آموز دختر و پسر سال گذشته به دنبال بسته شدن ۷۸۰ مدرسه، به دلیل انهدام کلی یا جزئی، از ادامه تحصیل محروم شدند. یک میلیون و ۵۰۰ هزار کودک نیز در سن آموزش به مدرسه نمی روند. الاسعدی افزود: "۲۱ میلیون یمنی که حدود ۱۰ میلیون آنان کودک هستند، به کمک های انسانی نیاز دارند و

دستکم ۱۹ میلیون نفر که نیمی از آنان کودک هستند، از خدمات بهداشتی محروم هستند سخنگوی یونسف، همچنین، گفت: یک میلیون و ۵۰۰ هزار کودک زیر پنج سال در معرض خطر سوء تغذیه اند و ۳۷۰ هزار کودک از سوء تغذیه شدید رنج می برند." و درباره وضعیت استان الحیدیه هم گفت: "در این استان، میانگین مبتلایان به سوء تغذیه شدید به ۳۰ درصد رسیده است. الاسعدی افزود: "آمار سوء تغذیه در سال های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵ از ۳۱ درصد به ۲۱ درصد کاهش یافته بود، اما جنگ موجب شد تا این میانگین بار دیگر به ۳۰ درصد افزایش یابد. اکنون، ۱۰۰ هزار و ۴۱۷ کودک زیر پنج سال در استان الحیدیه دچار سوء تغذیه شدید شدند. خبرگزاری یمن (سبأ)، به نقل از الاسعدی، نوشت که با توجه به ادامه درگیری ها، حدود ۱۰ میلیون کودک در سراسر یمن شدیداً به کمک های بشردوستانه نیاز دارند.

مبحث سوم: محکومیت جنایات و تخلفات عربستان در پرتو اسناد حقوق بشری

این آسیب ها و تعرضات با اعلامیه شانزدهم سپتامبر ۱۹۲۴ جامعه ملل، در حمایت از کودکان که تحت عنوان «اعلامیه ژنو» تصویب شده و نیز اعلامیه حقوق کودک مصوب بیستم نوامبر ۱۹۵۹، و همچنین اعلامیه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در چهاردهم دسامبر ۱۹۷۴، مربوط به حمایت از زنان و کودکان در مواقع بحرانی و مخاصمات مسلحانه و ماده ۷۷ پروتکل نخست الحاقی به کنوانسیون های ژنو ۱۹۷۷ در خصوص احترام ویژه نسبت کودکان در برابر هر شکل از حمله «غیرمحرمانه» حفاظت شوند؛ در تضاد است. طبق بند ۲ ماده ۵۱ پروتکل شماره یک و بند ۲ ماده ۱۲ پروتکل شماره دو نه جمعیت غیر نظامی و نه افراد غیر نظامی، و بند ۱ ماده ۵۶ پروتکل شماره ۱ (الحاقی عهدنامه ۴ گانه ژنو ۱۹۷۷) استحکامات و تاسیسات مانند نیروگاه های برق، هسته ای و .. ماده ۱۸ کنوانسیون ژنو راجع به حمایت افراد کشوری در زمان جنگ، بیمارستان های کشوری که برای پرستاری زخم داران و بیماران و معلولین و زنان تازه زا تشکیل می شوند، و بر اساس عهد نامه ۱۹۵۴ در مورد حمایت از اموال فرهنگی در مخاصمات مسلحانه و ماده ۵۳ پروتکل شماره ۱ اموال، اماکن مذهبی و آثار هنری که میراث فرهنگی یا معنوی ملتها را تشکیل می دهند، نباید هدف حمله قرار گیرند. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۳، ۱۳۶).

مبحث چهارم: ضمانت اجرای حقوق جنگ

موضوع ضمانت را می توان تحت دو عنوان اصلی مورد بررسی قرار داد: ۱- ضمانت اجرای کیفری ۲- ضمانت اجرای مدنی

بند اول ضمانت اجرای کیفری: جرایم ناشی از جنگ برای اولین بار در حقوق بین الملل در عهد نامه چهارم لاهه مورخ ۱۹۰۷ در مورد قوانین و عرفهای جنگ زمینی معین شد. (ماده ۳). در این مقرر، هر چند از عنوان جرم استفاده نشده، اما در واقع منظور و مقصود متعاهدین عهد نامه این بوده است که نقض عهد نامه را جرم بین المللی بدانند. مهمترین سند بین المللی که جرایم ناشی از جنگ را دقیقاً طبقه بندی و امضاء می کند، اساسنامه های دادگاههای نورمبرگ و توکیو مورخ ۸ اوت ۱۹۴۵ (موافقت نامه لندن) و ۱۹ ژانویه ۱۹۴۶ می باشد. به موجب مقررات مذکور، جرایم ناشی از جنگ عبارتند از: جنایات علیه صلح، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۳، ۲۴۱). جنایت علیه صلح شامل اعمال زیر است: راهبری، تهیه مقدمات، شروع یا تداوم جنگ تجاوز کارانه یا جنگ ناقض معاهدات، تضمینات یا موافقتنامه های بین المللی، یا مشارکت در طرح یا توطئه دسته جمعی برای انجام هر یک از اعمال مذکور (ماده ۶ موافقتنامه لندن). جنایت جنگی در مجموع به منزله نقض قوانین و عرفهای جنگی تشریح شده است. این موارد نقض دقیقاً و بدون قید و حصر

عبارتند از: قتل، بد رفتاری یا تبعید افراد غیر نظامی سرزمین های اشغالی جهن انجام کارهای اجباری با به هر منظور دیگر، قتل یا بد رفتاری نسبت به اسیران جنگی یا اشخاص گرفتار در دریا، اعدام گروگانها، غارت اموال عمومی یا خصوصی، تخریب غیر ضروری شهرها و روستاها، تخریبی که مقتضیات نظامی آن را توجیه نمی نمایند. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۳، ۲۴۳).

بند ب ماده ۶ موافقتنامه لندن، مجازات علیه بشریت را در زمان صلح می پذیرد، لیکن ارتباط این قبیل جنایات را با جنایات جنگی یا جنایات علیه صلح شرط می داند. عهد نامه های چهارگانه ژنو و پرو تکل های الحاقی آنها علاوه بر شمردن اعمال نامشروع و رفتار ممنوعه (ماده ۳ مشترک در چهار عهد نامه و ماده ۱۵ پرو تکل شماره یک)، اعمالی را به عنوان جرایم علیه افراد یا اموال تحت حمایت قید می کنند که عبارتند از: قتل عمد، شکنجه یا رفتار غیر انسانی شامل آزمایشهای زیست شناسی، وارد کردن آلام شدید به طور عمدی یا لطمه شدید به تمامیت جسمانی یا به سلامتی، انهدام یا ضبط اموال بدون ضرورت جنگی (ماده ۵۰ عهد نامه یکم، ماده ۵۱ عهد نامه دوم، ماده ۱۳۰ عهد نامه سوم و ماده ۱۴۷ عهد نامه چهارم). ماده ۸۵ پرو تکل شماره یک چه مستقیم و چه با احاله به ماده ۱۱ جرایم دیگری را با عنوان حملات بدون تمایز علیه جمعیت غیر نظامی که موجب لطمات شدید به تمامیت جسمانی یا سلامتی آنان گردد و حملات غیر قانونی علیه اموال غیر نظامی تحت حمایت، علیه استحکامات و تاسیساتی که دارای قدرت انهدامی خطرناک هستند، علیه اماکن بی دفاع، علیه بناهای تاریخی و آثار هنری، عبادتگاهها و زیارتگاهها را تعیین کرده است. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۳، ۲۴۵). دیوان بین المللی کیفری صلاحیت رسیدگی به مهمترین جرایم بین المللی از جمله جنایات نسل کشی، جنایات ضد بشریت، جنایات جنگی و جنایات تجاوز را دارد. اینک به تعریف هر یک از این جنایات می پردازیم:

الف- جنایات نسل کشی: منظور از نسل کشی هر یک از اعمال مشروحه ذیل است که به قصد نابود کردن تمام یا قسمتی از یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی از حیث همین عناوین ارتکاب می یابد.

- ۱- قتل اعضای یک گروه
- ۲- ایراد صدمه شدید نسبت به سلامت جسمی یا روحی اعضای یک گروه
- ۳- قراردادن عمدی یک گروه در وضعیات زندگی نامناسبی که منتهی به زوال قوای جسمی کامل یا جزیی آن بشود.
- ۴- اقداماتی که به منظور جلوگیری از توالد و تناسل یک گروه صورت بگیرد.

ب- جنایات ضد بشریت: منظور از جنایات ضد بشریت هر یک از اعمال مشروحه ذیل است: هنگامی که در چارچوب یک حمله گسترده یا سازمان یافته بر ضد یک جمعیت غیر نظامی و با علم به آن ارتکاب می گردد.

- ۱- قتل
- ۲- ریشه کن کردن
- ۲- به بردگی گرفتن
- ۳- اخراج با انتقال اجباری یک جمعیت
- ۴- ناپدید کردن اجباری اشخاص
- ۵- جنایت آپارتاید
- ۶- حبس کردن یا ایجاد محرومیت شدید از آزادی جسمانی
- ۷- شکنجه

۸- تجاوز جنسی

منظور از تعبیرات بکار رفته در بند ۱ این ماده، حمله گسترده یا سازمان یافته بر ضد هر جمعیت غیر نظامی مشتمل است بر ارتکاب مکرر اعمال مذکور در بند ۱ بر ضد هر جمعیت غیر نظامی که در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت یا یک سازمان برای چنین حمله ای صورت گرفته باشد. و ریشه کن کردن شامل تحمیل عمدی وضعیت خاصی از زندگی است از جمله محروم کردن از دسترسی به غذا و دارو که به منظور منهدم کردن بخشی از یک جمعیت برنامه ریزی می شود.

ج- جنایات جنگی: دیوان نسبت به جنایات جنگی بویژه هنگامی که در قالب یک برنامه یا سیاست عمومی یا در قالب ارتکاب گسترده چنین جرایمی صورت گرفته باشد. منظور از جنایات جنگی نقض های فاحش کنوانسیون های ۱۲ اوت ۱۹۴۹ ژنو که شامل اعمال مشروحه ذیل بر ضد اشخاص یا داراییهایی که تحت حمایت مقررات کنوانسیون مربوطه ژنو قرار گرفته اند:

- ۱- کشتار عمدی
- ۲- شکنجه یا رفتار غیر انسانی، از جمله آزمایشهای زیست شناختی
- ۳- فراهم آوردن موجبات رنج عظیم یا صدمه شدید به جسم یا سلامتی
- ۴- هدایت عمدی حملات بر ضد مردم غیر نظامی در کلیت آن یا بر ضد افراد غیر نظامی که مشارکت مستقیم در مخاصمات ندارند.
- ۵- هدایت عمدی حملات بر ضد اهداف غیر نظامی
- ۶- هدایت عمدی حملات بر ضد کارکنان تاسیسات، مواد، واحدها یا وسایل نقلیه ای که در کمک رسانی بشر دوستانه یا ماموریتهای حفظ صلح به موجب منشور ملل متحد بکار گرفته می شوند
- ۷- انجام عمدی حمله ای با علم به اینکه چنین حمله ای موجب تلفات جانی یا آسیب به غیر نظامیان یا خسارت به اهداف غیر نظامی خواهد شد
- ۸- حمله یا بمباران شهرها و روستاها، مناطق مسکونی یا ساختمانهایی که بی دفاع بوده و اهداف نظامی نیستند با هر وسیله که باشد
- ۹- هدایت عمدی حملات بر ضد ساختمان هایی که برای مقاصد مذهبی، آموزشی، هنری، علمی یا خیریه اختصاص یافته و حمله به آثار تاریخی، بیمارستانها، و مکانهای تجمع بیماران و زخمی ها مشروط بر آنکه آن مکانها اهداف نظامی نباشند.
- ۱۰- بکار بردن سلاحها، پرتابه ها و مواد و روشهای جنگی که دارای خاصیت آسیب رسانی بیش از حد یا موجب رنج غیر لازم می شوند یا ذاتا مغایر حقوق بین الملل منازعات مسلحانه هستند.
- ۱۱- تحمیل گرسنگی به غیر نظامیان به عنوان روش جنگی، با محروم کردن آنان از موادی که برای بقایشان ضروری است، از جمله جلوگیری خود سرانه از رساندن کمکهای امدادی پیش بینی شده در کنوانسیون های ژنو

بند دوم: ضمانت اجرای مدنی

مسئولیت کیفری بین المللی، صرف نظر از اینکه ضمانت اجرای کیفری (مجازات) را به همراه دارد، ممکن است ضمانت اجرای مدنی بین المللی را نیز بدنبال داشته باشد. ضمانت اجرای مدنی در این رابطه در واقع همتن جبران ضرر و زیان ناشی از جرم است. با پذیرش اصل مسئولیت مدنی کشورها در حقوق بین الملل که دارای

سابقه ای دیرین است، هر کشوری که به نحوی قربانی نقض مقررات حقوق جنگ شده باشد، حتی بدون آنکه لزوماً عمل خسارت بار، جرم شناخته شده باشد، می تواند در مقابل کشور مسئول، مدعی جبران ضرر و زیان ناشی از آن عمل باشد. عدم شناسایی مسئولیت کیفری کشورها تاثیری در این مقام ندارد. الزام کشورها به جبران خسارات ناشی از حقوق جنگ برای اولین بار در ماده ۳ عهد نامه چهارم لاهه پیش بینی گردید و سپس به نحو روشن تری در معاهده ورسای مقرر شد: آلمان و متحدانش (اتریش، بلغارستان و عثمانی) مسئول خسارات ناشی از تجاوز اعمال خویش هستند. (ماده ۲۳۱). (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۳، ۲۶۰). طبق ماده ۹۱ پروتکل الحاقی شماره یک ۱۹۷۷ ژنو که به مسئولیت مجرمین نسبت به عهد نامه ها و پروتکل شماره یک ژنو اختصاص دارد طرف متخاصمی که مقررات عهد نامه ها یا پروتکل را نقض کند، موظف به پرداخت غرامت خواهد بود. چنین طرفی مسئول کلیه اعمال ارتكابی از سوی افرادی است که عضو نیروهای مسلح او می باشند. این ماده مسئولیت کشوری را برای هر گونه جرمی که منجر به ضرر و زیان شده می پذیرد، چه این جرم مهم یا غیر مهم باشد. و هم چنین به کشورها اجازه می دهد تا جبران خسارات را برای هر گونه زیان وارده بر سدها و اموالی که جزء میراث فرهنگی یا در زمره محیط زیست طبیعی محسوب می شوند، در خواست کنند. ضرر و زیان ناشی از جرایم مربوط به نقض حقوق جنگ متوجه کشورهاست، در نتیجه هر شخص حقیقی در هر موقعیت سیاسی یا اجتماعی که باشد و مرتکب جرم ناشی از حقوق جنگ گردد، از جهت کیفری خود مستقیماً مسئولیت بین المللی خواهد داشت و از حیث ضرر ناشی از آن جرم، مسئولیت متوجه کشور متبوعه آن شخص خواهد بود. هر شخصی، اعم از حقیقی یا حقوقی (حتی کشورها) که قربانی نقض مقررات حقوق جنگ شود، می تواند در مقابل کشور مسئول، مدعی جبران خسارات ناشی از جرم در روابط بین المللی باشد و کشور مسئول نیز ملزم به ایفای چنین تعهد و الزامی است. اگر شخص زیان دیده ناشی از جرم، خود کشور باشد که مسئله مسئولیت بین المللی در چارچوب مناسبات میان کشور مسئول و کشور قربانی مطرح می گردد و هر گاه آن شخص، غیر از کشور باشد، شخص زیان دیده می تواند از طریق کشور متبوع خویش (اصل حمایت سیاسی) ادعای خود را در صحنه بین المللی علیه کشور مسئول اقامه نماید. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۹۳، ۲۶۳).

نتیجه گیری:

اصولاً وضع قواعد حقوقی کافی نیست، بلکه رعایت آنها نیز باید تضمین گردد، زیرا تاثیر هر قاعده حقوقی بطور گسترده ای بستگی به ضمانت اجرایی دارد که آن را شامل است. در حقوق داخلی، ضمانت اجرا یا جنبه کیفری و یا شکل مدنی دارد. اما در حقوق بین الملل، اصل بر ضمانت اجرای مدنی است (اقدامات ترمیمی) تا کیفری (اقدامات تذبلی و تریبی). به بیان گویا تر، در حقوق بین الملل، ضمانت اجرای کیفری در مقابل نقض قواعد خاص و مشخص که عنوان جرم بین المللی را دارند تعیین می گردد. در حالی که ضمانت اجرای مدنی به طور کلی می تواند در رابطه با نقض هر قاعده حقوق بین الملل حادث گردد، بدون آنکه نیاز به قید آن در قواعد حقوقی باشد. البته جرایم بین المللی صرف نظر از اینکه دارای ضمانت اجرای کیفری باشند، ممکن است ضمانت اجرای مدنی را نیز بدنال داشته باشند (جبران ضرر و زیان ناشی از جرم). در حقوق جنگ، بویژه حقوق بشر دوستانه، نقض هر قاعده، جرم بین المللی محسوب می شود و موجبات مسئولیت بین المللی کشور مجرم را فراهم می سازد. اصل مسئولیت کیفری در حقوق جنگ، برای اولین بار در عهد نامه چهارم لاهه مورخ ۱۹۰۷ مقرر شده است: طرفین متخاصم که قواعد مقرر در این عهد نامه را نقض نمایند، ملزم به جبران خسارات وارده هستند و مسئول کلیه اعمال ارتكابی از سوی اعضای نیروهای مسلح خود می باشند. (ماده ۳). با توجه به مداخله نظامی و تجاوز نامشروع ائتلاف عربستان سعودی به کشور یمن در مارس ۲۰۱۵ و ارتکاب جرایم بین المللی از جمله جنایات نسل کشی، جنایات ضد بشریت، جنایات جنگی و جنایات تجاوز و نقض گسترده عهدنامه ها و

کنوانسیون‌ها از جمله عهد نامه های چهار گانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل های الحاقی ۱۹۷۷، کنوانسیون منع و مجازات کشتار دسته جمعی (ژنوساید-نسل کشی) ۱۹۴۸، کنوانسیون مربوط به وضعیت آوارگان ۱۹۵۱، کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹، میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶، اولین پروتکل اختیاری میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۷۶، دومین پروتکل اختیاری میثاق بین المللی حقوق سیاسی و مدنی ۱۹۸۹، کنوانسیون بین المللی محو هر نوع تبعیض نسبت به زنان ۱۹۷۹، اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸، و همچنین اصول رفتار انسانی و عدم تبعیض، تفکیک، تناسب و اصل حسن نیت، که نقض اصل تفکیک و اصل عدم مداخله از همه بارزتر است به این نتیجه خواهیم رسید که مسئولیت بین المللی دولت متجاوز عربستان و اعضای ائتلاف ناشی از نقض جدی تعهد ناشی از قاعده آمره حقوق بین الملل عام و بر اساس قواعد و مواد کمیسیون حقوق بین الملل، (مواد ۱، ۲، ۱۲، ۱۶)، محرز گردیده و با توجه به صلاحیت دیوان کیفری بین المللی جهت رسیدگی به جرایم مذکور، اعمال و تخلفات ارتكابی قابل تعقیب و رسیدگی می باشند.

در نهایت، طبق مواد ۳۱ و ۳۶ کمیسیون، دول متخلف ملزم به جبران خسارات وارده ناشی از اقدامات خود هستند و بر اساس ماده ۳۰ باید فعل متخلفانه را در صورت تداوم متوقف و نیز اطمینان و تضمینات مناسبی برای عدم تکرار آنها ارائه دهند. (ابراهیم گل، ۱۳۹۳، ۱۷۶).

منابع

۱. آمار سازمان ملل متحد درباره تعداد شهدا و مجروحان تجاوز عربستان به یمن، ۴ اکتبر ۲۰۱۶، قابل دسترس در [www. fa.alalam.ir/news](http://www.fa.alalam.ir/news)
۲. المسوری، محمد، ۱۵ مه ۲۰۱۵، آخرین آمار از تلفات تجاوز عربستان به یمن، قابل دسترس در www. fa.alalam.ir/news
۳. الاسعدی، محمد، ۱۸ اکتبر ۲۰۱۶، گزارش یونیسف درباره کشتار کودکان یمن، قابل دسترس در www. fa.alalam.ir/news
۴. زارعی، سعدالله، انقلاب مردمی یمن و قطعنامه شورای امنیت، خبرگزاری موج، ۹۴/۱/۲۹.
۵. ضیائی بیگدلی، محمد رضا: حقوق بین الملل مخاصمات مسلحانه، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۳.
۶. علاو، محمد، ۱۵ مه ۲۰۱۵، آخرین آمار تلفات تجاوز عربستان به یمن، قابل دسترس در www. fa.alalam.ir/news
۷. عمادی، سید رضی، بررسی روند تجاوز سعودی‌ها به یمن، اندیشکده راهبردی تبیین، ۱۳۹۴.
۸. غلاب، احمد (۱۵ مه ۲۰۱۵) آخرین آمار از تلفات تجاوز عربستان به یمن، قابل دسترس در www. fa.alalam.ir/news
۹. فراسیون، منصور: راهنمای سازمان ملل متحد، تهران، وزارت علوم و آموزش عالی (فرهنگ و آموزش عالی)، ۱۳۵۴.
۱۰. کمیسیون حقوق بین الملل سازمان ملل متحد: مسئولیت بین المللی دولت، ترجمه دکتر علی رضا ابراهیم گل زیر نظر دکتر سید جمال سیفی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش، چاپ ششم، ۱۳۹۳.
۱۱. نیکی، دکتر جعفر: حقوق سازمانهای بین المللی، جلد اول، تهران، دانشگاه ملی ایران، (شهید بهشتی)، ۱۳۵۷.

12. Gazali Abdus Sattar, (13 April 2015), the U.S. Geostrategic objectives behind the war in Yemen, Aljazeera.

13. Naylor Hugh, (6 April 2015), fighting in Yemen is creating a humanitarian Crisis, Washington Post.

14. UN News Centre, (16 April 2015), as Yemen crisis deepens; UN Food relief agency calls on warring factions to allow supply restock.